

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ-СКЛАДНИКИ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (43)

УДК 811.161.2'373.2 423

DOI:10.24144/2663-6840/2020.1(43).54–60

Вегеш А. Фразеологізми-складники літературно-художніх антропонімів у творах сучасних українських письменників; кількість бібліографічних джерел – 23; мова українська.

Анотація. Назви героїв і фразеологічні одиниці містять величезну інформацію, яскраво розкривають зміст художнього твору.

У творах сучасних українських письменників знаходимо багато фразеологізмів, призначення яких засвідчити особливості поведінки, манери спілкування, схарактеризувати трансформації природи. Але фразеологізмів, які є назвами літературних героїв, трапляється мало. Тому нашу увагу привернули літературно-художні антропоніми з творів сучасних українських письменників, в основі яких – фразеологічні одиниці.

Дослідженням назв літературних героїв сучасних авторів присвячено багато праць науковців: Ю. Карпенко, Л. Белей, Г. Лукаш, Т. Гриценко, Л. Масенко, М. Мельник та ін.

Фразеологічний масив художніх текстів представлено в багатьох наукових роботах. Наша мета – виявити та проаналізувати фразеологізми, що входять до складу літературно-художніх антропонімів, а також фразеологізми-апелятиви, що характеризують персонажа за різними ознаками.

Джерельною базою дослідження слугували прозові твори відомих сучасних українських письменників Ю. Андруховича, М. Гримич, М. Дочинця, В. Кожелянка, В. Лиса, М. Магіос, В. Шкляра.

Фразеологізми та оніми – складники ідіостилю письменника, репрезентанти його мовної картини світу. За допомогою фразеологічних одиниць та онімів краще розкрито читачеві внутрішній світ персонажів, настроїв, звички, світогляд тощо. Використання цих засобів – творчий процес.

Подається опис найменувань персонажів, визначається їх інформаційний потенціал, роль у сюжетному розгортанні. З'ясовано, що джерелом творення назв персонажів є традиційна українська фразеологія.

Доведено, що літературно-художні антропоніми у романах відзначаються детальністю, структурним багатством, а це проявляється у відтворенні типових загальнонаціональних рис української антропонімії та її регіональних особливостей.

Сучасні українські письменники, використовуючи фразеологізми, влучно називають своїх персонажів. Внутрішня форма фразеологізмів розкривається у тексті, дає змогу відчитувати різні конотації. Наповнення літературно-художніх антропонімів з фразеологічним компонентом є цікавим об'єктом для ономастів, саме тут відчитується зв'язок із етносом, культурою, національним назвотворенням.

Ключові слова: авторський неологізм, апелятив, внутрішня форма, літературно-художній антропонім, фразеологізм.

Постановка проблеми. У тексті художнього твору всі мовні одиниці мають певне функційне навантаження. «Генами» сюжету є літературно-художні антропоніми. Фразеологізми не є винятком. Вони є своєрідною схованкою здобутків культури, звичаїв, традицій і сподівань українського народу. Як і антропоніми, так і фразеологічні одиниці містять величезну інформацію, яскраво розкривають зміст художнього твору.

У творах сучасних українських письменників знаходимо багато фразеологізмів, призначення яких засвідчити особливості поведінки, манери спілкування, схарактеризувати трансформації природи. Але фразеологізмів, які є назвами літературних героїв, трапляється мало. Тому нашу увагу привернули літературно-художні антропоніми з творів сучасних українських письменників, в основі яких – фразеологічні одиниці. У семантичне наповнення літературно-художнього антропоніма включаються всі кваліфікації персонажа, які йому дають автор, інші персонажі, а також сам герой шляхом самохарактеристики. Тому В. Кухаренко вважає власні імена локальною семантичною структурою, що

закріплюється за іменем у конкретному контексті. Цю властивість власного імені вона називає індивідуально-художнім значенням власного імені [Кухаренко 1988, с. 106]. Дослідженням назв літературних героїв сучасних авторів присвячено багато праць науковців: Ю. Карпенко, Л. Белей, Г. Лукаш, Т. Гриценко, Л. Масенко, М. Мельник та ін.

Аналіз досліджень. Дослідження фразеологічного масиву художніх текстів представлено в наукових роботах Л. Авксентьева, Н. Бабич, В. Білоноженко, М. Богдана, С. Ганджі, І. Гнатюк, Л. Скрипник, Н. Сологуб, В. Ужченка, В. Чабаненка, М. Коломійця, Ю. Прадіда, С. Бирик, А. Супрун, Л. Щербачук, Ю. Кохана, В. Папіш, Н. Вірич, І. Мамчуч, Н. Янчук, Т. Здіховської, Т. Князь, Т. Беляєвої, Н. Щербакової та ін. Лінгвісти переважно зосереджують увагу на структурно-семантичних, функційно-стилістичних, фразеотворчих, зіставних аспектах дослідження фраземіки художніх творів Т. Шевченка, О. Вишні, М. Коцюбинського, М. Стельмаха, О. Довженка, М. Рильського, О. Гончара, П. Загребельного, І. Чендея, В. Нестайка, В. Чапленка, В. Шевчука, У. Самчука, Б. Лепкого,

М. Гримич та ін. Але актуальність таких досліджень не втрачається і сьогодні.

Мета пропонованої роботи – виявити та проаналізувати фразеологізми, що входять до складу літературно-художніх антропонімів, а також фразеологізми-апелятиви, що характеризують персонажа за різними ознаками; наше **завдання** – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їх інформаційний заряд.

Джерельною базою дослідження слугували прозові твори відомих сучасних українських письменників Ю. Андруховича, М. Гримич, М. Дочинця, В. Кожелянка, В. Лиса, М. Матіос, В. Шкляра.

Методи та методика. Для розв'язання поставлених завдань у роботі використано описовий метод (вдалося виявити значення та функційну спрямованість літературно-художніх антропонімів); метод спостереження (це дозволило виокремити аналізовані лексеми і звернути увагу на їхні особливості); аналіз мовних одиниць (досліджено семантику й уживання в контексті).

Виклад основного матеріалу. Ми знаємо, що літературно-художній антропонім – це витвір авторської фантазії з опертям на реальний ономастикон. «Власне ім'я є своєрідним історичним джерелом. Своєрідним способом у ньому закодована інформація про минуле людського суспільства», – зазначає А. Зубко [Зубко 2007, с. 275]. Стійкі звороти та оніми – активний образотворчий чинник авторської оповіді. Через них автор передає ставлення до зображуваних подій, акцентує змістову та стильову позиції мовних засобів. Фразеологізми та оніми – складники ідіостилю письменника, репрезентанти його мовної картини світу. У них закодована наша історія. «Оніми відносяться до так званих лінгвістичних джерел – пам'яток мови, котрі містять цінну інформацію з історії розвитку мови, історії етносів, у середовищі яких виникли різні мови, історії розвитку культури, науки, виробництва та ін.» [Зубко 2007, с. 278]. За допомогою фразеологічних одиниць та онімів краще розкрито читачеві внутрішній світ персонажів, настроїв, звички, світогляд тощо. Використання цих засобів – творчий процес.

Фразеологічні одиниці збагачують мовлення, роблять його колоритним, емоційним, виразним. У художніх текстах вони виконують експресивно-оцінну функцію, образно-виразову, еліптичну (лаконізують мову), термінологічну (забезпечують її точність), а також полегшують висловлення думки, підкреслюючи індивідуальний авторський стиль. Внутрішня форма фразеологізмів як елемент їх значення встановлюється тільки на тлі матеріальної та духовної культури етносу. Важливо знати, що сприяло створенню образу, виявити вихідну модель.

Серед літературно-художніх антропонімів аналізованих творів сучасних письменників знаходимо ті, які є фразеологічними одиницями.

У романі Ю. Андруховича «Таємниця» автор розповідає про знайомого, який мав прізвисько **Вічний Жид**: «Це був Хтось. Кольорук був інститутською знаменитістю, монстром і динозавром. Йому саме виповнилося десь із двадцять п'ять, він

здавався в цих стінах – вічним студентом або **Вічним Жидом**, що пройшов Крим і Рим, літав у космос, горів у танку і так далі» [Андрухович 2007, с. 101]. Найменування Кольорук, Хтось, Вічний Жид вибудовують ряд колоритних постмодерністських онімів, що різнобічно характеризують найменовану особу, а також творять характерну постмодерністську карнавальність. *Вічний Жид* – живучий подорожній, неприкаяний і безсмертний. Відомо, що «Вічний жид» – прізвисько Агасфера – персонажа середньовічної християнської легенди, який був приречений на вічне блукання по світу. Образ скорботного блукальця у безмірі Всесвіту використовували багато письменників (Й. Гете, П. Шеллі, Е. Сю, В. Жуковський та ін.). Постмодерністська парадигма творить поліваріативну міфологему безсмертного вигнанця, чий вічні мандри стають простором інтелектуального досвіду.

У романі М. Дочинця «Лис у винограднику» фразеологізмом-прізвисько **Вічний Жид** названий єврей Юхвід, котрий «належав до золотого фонду невільних майстрів», «до тих, що авторитет здобувають не силою, а талантом». Юхвід «кочував із зони в зону». Напрошується асоціація з персонажем християнської легенди, де *Вічний Жид* блукає по світах. Через багато років Лис допоможе Юхвіду уникнути смерті. На запитання Паші Пітерського чому він «жидка відпустив», Лис відповів: «Тому, Пашо, бо він Вічний Жид, а ми з тобою тимчасові» [Дочинець 2010, с. 175].

Козак *Хома* з роману В. Шкляра «Чорний ворон» отримав прізвисько **Невіруючий** через те, що ніколи нікому не вірив, з недовірою ставився до всього, що й підтверджує текст: «Еге, налякаєш, – не повірив йому **Невіруючий Хома**» [Шкляр 2010, с. 316]; «Хома, звісно ж не вірив, що Хмара загинув»; «Невіруючий Хома дивувався, як можна вірити богині-жінці»; «...то що сперечатись з Невіруючим Хоמוю? Він би все одно не повірив» [Шкляр 2010, с. 361–362]. Хомою Невіруючим називають людину, яку важко «переконати повірити у що-небудь, а також людину, яка сумнівається у всьому» [СФУМ, с. 752], проводячи аналогію з євангельським апостолом Хомою.

Наявна низка літературно-художніх антропонімів біблійного походження, де збереглася якась частина фразеологізму, або є натяк на нього.

В українській літературно-художній антропонімії посттоталітарної доби В. Кожелянко виступає новатором при творенні літературно-художніх антропонімів, які вказують на соціальний статус. Так, бомжа з новели «Брама горішня» В. Кожелянко називає **Адамом Перволюдником**. («Колишній нардеп і олігарх, а тепер бомж і люмпак Адам Перволюдник» [Кожелянко 2001, с. 155]). Відчитується натяк на те, що з високого становища, обіймаючи високі посади, опинився на дні суспільства, а був «першою людиною». За основу взяти фразеологізми з компонентом Адам: *від Адама, Адамові реберце, Адамові діти, як Адам і Єва в раю*. Ім'я з цього літературно-художнього антропоніма вказує на першу людину, а прізвище це ще й підтвердує.

Двох героїв у романі «Стара холера» В. Лис називає **Адамом** та **Євою**. Доля зведе їх на старості літ, вони доповнюватимуть одне одного. Автор постійно натякає на схожість з біблійними персонажами: «... як то їм добре тепер удвох. Мудро зробили на старості. Як належить Адаму і Єві» [Лис 2019, с. 126]; «Не перший же чоловік Адам, як той, що з Біблії...» [Лис 2019, с. 115]; «...бабця Єва нареши її виїшла заміж, і це ж треба – за Адама. Справжнього Адама, з Біблії, якому хтосьна-скільки літ...» [Лис 2019, с. 255]. Фразеологізм як Адам і Єва, що означає ‘морально чистий; нехитрий, наївний’ [СФУМ, с. 19], повністю розкриває характер, спосіб життя, помисли літературних героїв Адама і Єви.

У романі «Котигорошко» В. Кожелянка найбільшу групу серед найменувань за соціальною приналежністю становлять штучно утворені або свідомо дібрані літературно-художні антропоніми, «доантропоніміяна семантика яких прямо або опосередковано вказує на професію денотата» [Белі 1995, с. 62]. Так, наприклад, голова Верховної Ради **Каламутненко** – великий баламут («Лише голови Верховної Ради Каламутника чомусь ніде не було помічено... Каламутника з горя запив» [Кожелянка 2001, с. 63]). Літературно-художній антропонім походить від фразеологізму **каламутити воду** – ‘вносити розлад, неспокій у що-небудь’; ‘підбурювати, підмовляти кого-небудь до якихось протиправних, незаконних дій’ [СФУМ, с. 285]), (пор.: в перен. знач. ‘каламутити – викликати неспокій, незгоду, незадоволення; підбурювати, баламутити’ [ВТССУМ 2005, 515]). Завдяки частковому відновленню доантропонімії семантики літературно-художнього антропоніма В. Кожелянка характеризує денотата лексичними засобами. «Часткове відновлення забутого, уневираженого для більшості доантропонімічного значення дозволяє письменникові на основі асоціативних зв’язків вдаватися до індивідуально-авторських переносів доантропонімічного значення літературного антропоніма (метафора, метонімія, фразеологізм)» [Белі 2000, с. 28]. На основі переносів доантропонімічного значення антропоніма та асоціативних зв’язків, що вони викликають, розкривається соціальна значущість літературно-художнього антропоніма. Напр., фразеологізм **білий, як полотно** (блідий) криється у літературно-художньому антропонімі **Полотняк** («Котигорошко»): «Переляканий Полотняк ... стояв струнко, з білим, як полотно, обличчям виправдовуючи своє прізвище» [Кожелянка 2001, с. 98]). Фразеологізм **дурний, як пень** (‘уживається для підсилення, підкреслення якої-небудь ознаки, дії, якогось стану і т. ін.; дуже’ [СФУМ, с. 488]) розкриває найменування **Пньов** («Тероріум»), що має генерал, а також літературно-художній антропонім **Пенько** («Котигорошко»), що належить ректорові інституту. У таких найменуваннях відбивається фантазія автора, його спостережливість, уміння виокремити в людні риси, які дуже влучно характеризують її позитивні чи, навпаки, негативні якості, увиразнюючи іронічне або й саркастичне ставлення автора. Такі авторські неологізми створюють певну

художню ауру. Пор.: магістерська робота здібного **Ленто-Лентона** (від фразеологізму **вносити лепту**, у переносному значенні **лепта** – ‘вклад у яку-небудь суспільну справу; частка чого-небудь’ [ВТССУМ 2005, с. 612]). Письменник-пофігіст Лесь Подерв’янський в «Українській книзі мертвих» названий Лесем **Побарабанським** (від фразеологізму **по барабану, по цимбалах**, тобто ‘байду-же’ [ССУС, с. 54]). Сміло тут можемо погодитися з Ю. Карпенком, що «глибина використання власних назв залежить не від жанру чи напряму, а від таланту письменника» [Карпенко 2008, с. 176].

У романі «Кров кажана» В. Шкляр, як і в інших романах, дає підказки до розгадування назви, або веде гру з нею у тексті. Напр.: назва **Сухий** на перший погляд може виступати номінативним літературно-художнім антропонімом. Але прізвисько Сухий має авторитет, що відомий у кримінальних колах. Напевно не раз він **виходив сухим із води**, знаходив вихід зі складної ситуації, на що й вказує фразеологізм: ‘будучи винним, уміло уникати покарання або нарікання; залишатися непокараним або незаплямованим’ [СФУМ, с. 93].

Назви героїв з потойбіччя змальовані з іронією. Замісник глави адміністрації пекла – **Пек**, голова адміністрації пекла – **Цур**. Автор язичницького бога пекла Пека навмисно зробив заступником. З давньоукраїнської міфології знаємо, що Пек – бог війни, всіякої біди. Він кровожерний, страхітливий, підступний, але ласливий, надто боявся Цура (Чура) Вираз: «**Цур тобі, Пек!**», що дійшов до наших днів, має семантику замовляння від чогось недоброго, ворожого, бажання позбутись когось чи чогось: ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось’ [СФУМ, с. 758]. Цур – один із найдавніших в українців «домашніх» богів, охоронець домашнього вогнища, асоціюється із замкненим колом. Лікар Цур лікує пацієнтів колотерапією: ходіння по колу.

Утаємничена Сана із роману В. Шкляра «Ключ» всіяко допомагала Крайньому в пошуках. Не випадково він називає її **Ариадною**: «Сано, ти моя Ариадна» [Шкляр 2008, с. 69]). Вона розплутує багато таємничих ниток (від фр. **Ариаднина нитка** – ‘те, що дає правильний напрямок, допомагає знайти правильний вихід з якоїсь ситуації’ [СФУМ, с. 434]). Автор дуже часто грається з іменами своїх персонажів. Наприклад, він не розшифровує прізвище художника **Петра Чоломбтька**, але повертає до нього увагу: «...я знову мушу іти до Чоломбтька в майстерню і, даруйте за тавтологію, бити йому чолом» [Шкляр 2008, с. 73]; «...то я знову зайшов до Чоломбтька і чемно вдарив йому чолом...» [Шкляр 2008, с. 137]. Як бачимо, сам Чоломбтько не б’є чолом, адже він – Петро – значить «камінь». А прізвище героя походить від фразеологізму **бити чолом**, що значить ‘просити кого-небудь про щось’ [СФУМ, с. 30], когось вігати.

У Шкляра навіть назва **Горошко** з роману «Маруся» викликає посмішку. Прізвище належить дідові, який колись давно служив у війську, напевно, ще за **царя Гороха**. Але не прізвище повертає

увагу, а апелюючи на назву «права рука царя», яку сам герой і придумав, яка стала його прізвиськом («Дід Горошко, котрий теж колись служив в армії і був там, хвалився, правою рукою царя» [Шкляр 2014, с. 40], «Кумедну штуку побачив Дмитро на подвір'ї діда Горошка: «права рука царя» зв'язав налігачем двох п'яних кацапчуків і провадив з ними виховну годину» [Шкляр 2014, с. 42], «Перед маршем Маруся сама подарувала Юхимові Горошку (онукові «правої руки царя»... нові ялові чоботи» [Шкляр 2014, с. 178]). Як бачимо, два фразеологізми залучає автор для називання свого героя: **за царя Гороха** ('дуже давно, у дуже давні часи' [СФУМ, с. 756]) та **права рука** ('найнадійніший, найкращий помічник у кого-небудь' [СФУМ, с. 619]), довірена особа.

Привертають увагу прізвиська козаків, які вони отримували стихійно: то за якоюсь особливою ознакою козака, то за якоюсь особливою обставиною, що пов'язувалася з людиною. За такими прізвиськами можна було дізнатися про зовнішній вигляд особи, його характер, ремесло, промисел, січовий фах тощо. Такі прізвиська були експресивними, емоційно-оцінювальними. Ми зафіксували такі назви на сторінках роману «Характерник» В. Шкляра. Особливо відчувається насмішка у прізвиськах, які давали козакам за професією. Так, січовий кравець мав прізвисько **Пришийкобиліхвіст** («Високославний січовий кравець Пришийкобиліхвіст викроїв із дорогої тафти полотнище...» [Шкляр 2019, с. 26]). Назва утворена від фразеологізму **приший кобилі хвіст** – 'що-небудь непотрібне, зайве' [СФУМ, с. 569], що не стосується справи. Мабуть, спочатку не дуже був вдалим майстром, але тепер його називають високославним, хоч прізвисько залишилося таке ж. Викликають посмішку прізвиська кухарів **Печиборці** та **Неїжкаши**, а також прізвище діда-райця **Щобтискус** та ін.

У романі В. Лиса «Соло для Соломії» головна героїня має прізвисько **Солом'яна вдова** (від фразеологізму **солом'яна вдова** – 'жінка, яка тимчасово залишилася без чоловіка або не живе з ним' [СФУМ, с. 55]). Найкраща подруга Вірка заспокоює Соломію: «Дитисько з небесними очима. Мовчи! Я ліпше знаю... Я справді вдова. У мене діти. А ти, мона сказати, – солом'яна. Солом'яна вдова Соломка» [Лис 2019, с. 174]. Літературно-художній антропонім Басюта Михайло Прохорович наділений характеристичним потенціалом. Та згодом селяни придумують йому ще й прізвисько, що повністю характеризувало його вдачу. Він був упертим, домагався свого. («Впертий, як дурний бик. Бицюра Басюта, що вже не одну жінку ни тико облав...» [Лис 2019, с. 263]). Походить прізвисько **Бицюра** від фразеологізму **впертий, як бик**. Такого ж походження літературно-художній антропонім Солом'яний Бик з роману «Кров кажана» В. Шкляра. Літературно-художній антропонім утворений від топоніма (район Солом'янки) й апелюючи на назву Бик, за словами Анастасії, так звані «контролери» – папи, «вони там усі рогаті». Сухий і його оточення заробляють тим, що вибива-

ють гроші з людей. Вони міцної статури, але без належної освіти. У Словнику сучасного українського сленгу знаходимо, що 'Бик – 1. Людина, що віддає перевагу силі перед розумом; 2. Невисокого розумового рівня, але агресивна, самовпевнена людина' [ССУС 2006, с. 38].

У романі М. Гримич «Клавка» головна героїня часто дає сама собі оцінку, називаючи себе різними апелюючи на назву. Ми зафіксували тут і фразеологізм **язиката Хвеська** (схильність пліткувати; балакує людина): «Язиката Хвеська я, а не секретарка!» [Гримич 2019, с. 148]. Тут маємо назву персонажа, яка складається з фразеологізму, в основі якого теж власна назва – антропонім Хвеська. Фразеологізм **Пилип з конопель** ('недоречно, недоладно або невчасно зробити, сказати що-небудь чи виступити з чимсь' [СФУМ, с. 85]) використовує Клавка для називання Павла Сіробаби: «Щось не те, – озвлася, як Пилип з конопель, Павло Минович» [Гримич 2019, с. 156]. Трохи модернізувала цей фразеологізм М. Матіос у гомеричному романі-симфонії «Містер і місіс Ю-ко в країні укрів», назвавши телеведучого В'ячеслава Піховшика **Телепилином з конопель** («...незмінний лапшеріз і окоплюв, телепилип з конопель Пліховшек...» [Матіос 2006, с. 38]). Такі фразеологізми привертають увагу дослідників, адже компонент «власне ім'я» є виразником національного забарвлення.

Ми зафіксували цілу низку фразеологічних одиниць, які характеризують Клавку: *язик заплітається, ні з сього ні з того, процидіти крізь зуби, зміряти поглядом, цвяхики в голові, провалитися крізь землю, взяти себе в руки, застряло в горлі, немов окропом обпекло, за милу душу, підскочила, як ошпарена, сидіти пеньком, стрімголов у прірву, вирвати з м'ясом та ін.* Виразні семантично-стилістичні ознаки фразеологізмів – їхня образність, жива внутрішня форма – збагачують мовлення, роблять його дотепно-влучним, що й приваблює майстрів художнього слова та читачів. Прохорова допомагає Клавці з вибором кавалерів, але не радить рівнятися на неї: «На мене, дівчинко, не рівняйся. Я в особистому житті пройшла і Крим, і Рим, і мідні труби!..» [Гримич 2019, с. 119]. Цей фразеологізм вдало характеризує героїню: вона пройшла важкі життєві випробування (підлітком працювала, фронтовичка, без сім'ї, але пролетарка до мозку кісток (**аж до самих кісток**) і вміє розхльобувати (**розсьорбувати кашу**)). Ліза Прохорова та Неля Сіробаба – «парочка **нерозлий-вода**» (завжди бувають разом, ніколи не розлучаються). У вжитку Нелі такі фразеологізми, які характеризують її (*язикате стерво, закотити очі під лоба, нотка загроз у голосі*), а також Спілку письменників (*криваве побойще, як карта ляже, за чисту монету, багато води витекло*). Баратинського влучно характеризують такі фразеологізми: *хода павича, у підметки не годиться, п'яний, як чіп* ('дуже сильно, надзвичайно'), *за душею ні шеляга* ('дуже бідний'). Бакланов обіймає високу посаду, представник ЦК, «крупна шишка». Клавка думає: «Невже це і є той «найголовніший читач»... Людина, що **тримає пульс** усієї української літератури? І невже я зараз

у кабінеті цього звіра, здатного одним розчерком пера зруйнувати всі літературні авторитети?» [Гримич 2019, с. 213].

Мовна палітра роману М. Гримич «Клавка» вражає активністю вживання фразеологізмів та багатством їх емоційно-оцінних смислових навантажень: *очі пропечуть, зам'яти тему, скривити міну, дим стовпом, старий зубр, розправив крила, повз вуха, комашина метушня, рубати з плеча, зась до нього* та ін. Майстерність письменниці передусім полягає в умінні підпорядковувати розмаїття фраземних засобів мови авторському задуму, влучно та емоційно схарактеризувати психічний стан, вдачу, вчинки персонажів; десь повчати й попереджувати, висміювати і жартувати тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Найтиповіші експоненти стилістичної значущості в українській літературно-художній антропонімії кін. XVIII – XX ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія філологічна*. Вип. 5. Ужгород, 2000. С. 25–30.
2. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX – XX ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. ВТССУМ. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Зубко А. М. Українська ономастика: здобутки та проблеми. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методик*: зб. наук. праць. Вип. 15. Київ, 2007. С. 262–281.
5. Карпенко Ю. О. Гумористична ономастика. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 167–176.
6. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Москва: Просвещение, 1988. 191 с.
7. ССУС – Словник сучасного українського сленгу [упоряд. Т. М. Кондратюк; худож.-оформлювачі Б. П. Бублик, С. І. Правдюк]. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
8. СФУМ – Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 2008. 1104 с.

REFERENCES

1. Belei L. (2000) Naitypovishi eksponenty stylistychnoi znachushchosti v ukrainskii literaturno-khudozhnii antroponomimii kin. XVIII – XX st. [The most typical exponents of stylistic significance in the Ukrainian proper names of the literary heroes of the end of XVIII – XX centuries]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya filolohichna*. Vyp. 5. Uzhhorod. S. 25–30 [in Ukrainian].
2. Belei L. (1995) Funktsionalno-stylistychni mozhlyvosti ukrainskoi literaturno-khudozhnoi antroponomimii XIX – XX st. [Functional and stylistic possibilities of Ukrainian proper names of the literary heroes of the XIX – XX centuries]. Uzhhorod: Patent. 120 s. [in Ukrainian].
3. VTSSUM – Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) (2005) [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (Uklad. i holov. red. V. T. Busel). Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].
4. Zubko A. M. (2007) Ukrainska onomastyka: zdobutky ta problemy. [Ukrainian onomastics: achievements and problems]. *Spetsialni istorychni dysypliny: pytannia teorii ta metodyky* zb. nauk. pr. Vyp. 15. Kyiv. S. 262–281 [in Ukrainian].
5. Karpenko Yu. O. (1988) Humorystychna onomastyka. [Humoristic onomastics]. *Literaturna onomastyka*: zb. statei. Odesa: Astroprynt. S. 167–176 [in Ukrainian].
6. Kukharenko V. A. (1988) Interpretatsiya teksta. [Interpretation of the text]. Moskva: Prosveshcheniye. 191 s. [in Russian].
7. SSUS – Slovnyk suchasnoho ukrainskoho slenhu (2006) [Dictionary of modern Ukrainian slang]. (Uporiad. T. M. Kondratiuk; khudozh.-oformliuvachi B. P. Bublik, S. I. Pravdiuk). Kharkiv: Folio. 350 s. [in Ukrainian].
8. SFUM – Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy (2008) [Dictionary of phrasemes of the Ukrainian language]. Uklad.: V. M. Bilozhenko ta in. Kyiv: Naukova dumka, 2008. 1104 s. [in Ukrainian].

ДЖЕРЕЛА

1. Андрухович Ю. І. Таємниця. Замість роману. Харків: Фоліо, 2007. 478 с.
2. Гримич М. Клавка. Роман. Київ: Нора-Друк, 2019. 336 с.
3. Дочинець М. І. Лис у винограднику: роман. Київ: Ярославів Вал, 2010. 292 с.

4. Кожелянко В. Брама горішня. Конотоп. Роман, новели. Львів: Кальварія, 2001. С. 150–165.
5. Кожелянко В. Котигорошко: [роман]. Львів: Кальварія, 2001. 156 с.
6. Кожелянко В. Тероріум: [роман]. Львів: Кальварія, 2002. 172 с.
7. Кожелянко В. Українська книга мертвих. Дефіліада. Роман, новели. Львів: Кальварія, 2001. С. 158–176.
8. Лис В. С. Соло для Соломії: роман; передм. Т. Прохаська. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 368 с.
9. Лис В. С. Стара холера: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.
10. Матіос М. Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr.& Ms. U-Ko in country UA. Львів: ЛА «Піраміда», 2006. 136 с.
11. Шкляр В. М. Залишенець. Чорний Ворон [Текст]. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 384 с.
12. Шкляр В. Характерник: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 304 с.
13. Шкляр В. М. Ключ: Роман. Харків: Фоліо, 2008. 218 с.
14. Шкляр Василь. Нікуб (Кров кажана); художник-оформлювач Ігор Женченко. Київ: Ярославів Вал, 2010. 253 с.
15. Шкляр В. Маруся: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 320 с.

SOURCES

1. Andrukhovych Yu. I. (2007) *Taiemnytsia. Zamist romanu* [Mystery. Instead of a Novel]. Kharkiv: Folio. 478 s. [in Ukrainian].
2. Hrymych M. (2019) *Klavka. Roman* [Klavka. Novel]. Kyiv: Nora-Druk. 336 s. [in Ukrainian].
3. Dochynets M. I. (2010) *Lys u vynohradnyku: roman* [Fox in the vineyard: a novel]. Kyiv: Yaroslaviv Val. 292 s. [in Ukrainian].
4. Kozheliianko V. (2001) *Brama horishnia. Konotop. Roman, novely* [Upper Gate. Konotop. Novel, novellas]. Lviv: Kalvariia. S. 150–165 [in Ukrainian].
5. Kozheliianko V. (2001) *Kotyhoroshko* [Kotyhoroshko]: [roman]. Lviv: Kalvariia. 156 s. [in Ukrainian].
6. Kozheliianko V. (2002) *Terorium* [Terorium]: [roman]. Lviv: Kalvariia, 2002. 172 s. [in Ukrainian].
7. Kozheliianko V. (2001) *Ukrainska knyha mertvykh. Defiliada. Roman, novely* [Ukrainian Book of the Dead. Defiliada. Novel, novellas]. Lviv: Kalvariia. S. 158–176. [in Ukrainian].
8. Lys V.S. (2019) *Solo dlia Solomii: roman* [Solo for Solomia: novel]. Peredm. T. Prokhaska. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 368 s. [in Ukrainian].
9. Lys V.S. (2019) *Stara kholera: roman* [Old Cholera: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 272 s. [in Ukrainian].
10. Matios M. (2006) *Mister i misis Yu-Ko v kraini ukriv. Mr.& Ms. U-Ko in country UA*. Lviv: LA «Piramida». 136 s. [in Ukrainian].
11. Shkliar V.M. (2010) *Zalyshenets. Chorni Voron* [Tekst]. [A Remnant. Black Raven]. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 384 s. [in Ukrainian].
12. Shkliar V. (2019) *Kharakternyk: roman* [Kharakternyk: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia». 304 s. [in Ukrainian].
13. Shkliar V M. (2008) *Kliuch: Roman* [A Key: Novel]. Kharkiv: Folio. 218 s. [in Ukrainian].
14. Shkliar V. (2010) *Nikub (Krov kazhana)* [Nikub (Blood of the Bat)]. Khudozhnyk-iformliuvach Ihor Zhenchenko. Kyiv: Yaroslaviv Val, 2010. 253 s. [in Ukrainian].
15. Shkliar V. (2014) *Marusia: roman* [Marusia: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 320 s. [in Ukrainian].

PHRASEMES IN THE PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN THE WORKS OF MODERN UKRAINIAN WRITERS

Abstract. The names of the heroes and phraseological units contain a wealth of information and clearly reveal the content of the literary work.

In the works of contemporary Ukrainian writers, we find many phrasemes, which testify to the peculiarities of behavior, manners of communication, and which characterize the transformations of nature. However, phrasemes, which are the names of literary heroes, happen a little. Therefore, our attention was drawn to the proper names of the literary heroes, based on phraseological units, in the works of modern Ukrainian writers.

The research of the names of literary heroes in the texts of contemporary authors is represented in the works by many scientists: Yu. Karpenko, L. Beley, H. Lukash, T. Hrytsenko, L. Masenko, M. Melnyk and others.

Phraseological array of literary texts is represented in many scientific works. Our purpose is to identify and analyze phrasemes that are part of the proper names of the literary heroes, as well as phrasemes-appellatives that characterize a character through different features.

The sources of the study are the prose works of famous contemporary Ukrainian writers Yu. Andrukhovych, M. Hrymych, M. Dochynets, V. Kozheliianko, V. Lys, M. Matios, V. Shkliar.

Phrasemes and onyms are the components of the writer's idiomatic style, and the representatives of his linguistic picture of the world. Phraseological units and onyms help better to reveal to the reader the inner world of characters, their mood, habits, worldview, and more. Using these tools is a creative process.

Character descriptions are given, their information potential and the role in the plot development are determined. It has been found that the source of creation of the character's names is a traditional Ukrainian phraseology.

It is proved that the proper names of the literary heroes in the novel are marked by detail, structural wealth, and this is manifested in the reproduction of typical national features of the Ukrainian anthroponymy and its regional peculiarities.

Using phrasemes, modern Ukrainian writers aptly name their characters. The internal form of phrasemes is revealed in the text, it allows reading different connotations. Filling proper names of the literary heroes with a phraseological component is an interesting object for onomastics, which is where the connection with ethnicity, culture, national creation of names is read.

Keywords: author's neologism, appellative, internal form, proper name of the literary hero, phraseme.

© Вегеш А., 2020 р.

Анастасія Вегеш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; orcid.org/0000-0003-0430-2447

Anastasia Vehesh – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; orcid.org/0000-0003-0430-2447